

táto knižka – musí stačiť,“ uzatvára spokojne Theo de Boer. Čitateľ však z toho všetkého môže mať trochu zmätený pocit, pocit filozofa, ktorého túžba po poznaní bola ocenená prinízko.

Anton Vydra

Mgr. Anton Vydra
Katedra filozofie FF TU v Trnave
Hornopotočná 23
917 01 Trnava
SR
tonovydra@yahoo.com

UVAŽOVANIE O PRIESTORE

MICHAL AJVAZ, IVAN. M. HAVEL, MONIKA MITÁŠOVÁ (eds.): *Prostor a jeho človek*. Praha, Centrum pro teoretická studia UK a AV ČR, Nakladatelství Vesmír 2004, 327 s.

Kniha *Prostor a jeho človek* ukazuje, aké možnosti poskytuje téma priestoru, respektíve aké možnosti nám poskytuje priestor. Aj keď sa pätnásť textov a tri priložené preklady venujú rôznym ponímaniam (s rôznymi menovateľmi) priestoru, často sa dopĺňajú, prichádzajú k podobným záverom alebo medzi sebou autori príspevkov diskutujú. Kniha je súborom textov, ktoré vznikli na seminároch CTS, na ktorých sa zúčastnili (českí aj slovenskí) vedci z prírodných a humanitných odborov, filozofi a umelci. Podľa týchto okruhov bol aj zborník rozčlenený na štyri časti, pričom posledný oddiel sa skladá z úryvkov prekladov Heideggerovho diela *Budovať, byť, mysleť, Hladkého a rýhovaného* od Deleuza a Guattariho a *Řeči a prostoru* Michela Serra.

Ak vezme do rúk knihu čitateľ pohybujúci sa v okruhu humanitných vied, musí najskôr prejsť príspevkami prvej, prírodovednej časti, predovšetkým prvým náročným textom, ktorý predstavuje priestor vo fyzike a kladie si otázku „Proč je prostor trojrozměrný?“ (Bedřich Velický). Odpoveď však poukazuje na to, čomu sa z iných pohľadov venujú aj ďalší autori: „Pokud máme za to, že existujeme, dokazujeme tím výlučnost dimenze 3“ – priestor je nejakým spôsobom spojený s človekom, s jeho vnímaním, orientáciou, pohybom... ako subjektivizovaný priestor a je aj predmetom idealizácií, ako napríklad v prípade geometrizovaného priestoru. Na túto situáciu sa dá pozrieť z viacerých aspektov. Jeden z nich uvádza Kateřina Trlifajová (*Nad Zénónovými paradoxy o kontinuu*): „Matematika zachycuje nekonečno v ostré, limitní, ideální podobě. Na jedné straně tím získává ohromný vzlet a možnosti, ale na druhé

straně stráci kus přímého vztahu ke skutečnosti.“ Alebo, ako z iného pohľadu píše Arnošt Leoš Šizling (*Zvířátka a prostor a prostor a zvířátka*): „Je tedy naším světem, světem, který žijeme a který si můžeme tak nanejvýš rozšířit použitím jazyka jiného, například jazyka matematiky. Ano, myslím to vážně, to, co je odhalováno exaktními vědami, bychom neměli chápat jako redukci, ale jako rozšíření našeho světa, světa, který žijeme.“

Skúmanie priestoru sa odohráva (rozohráva) na rovine objasňovania a rozlišovania pojmov a kontextov alebo v možnostiach, ktoré prichádzajú s jeho viacvrstvosťou – pojem priestoru sa od začiatku javí ako mnohovýznamový „i ve fyzice samotné, ale většinou tam nedorozumění nehrozí. Jakmile však vstoupíme na půdu mezi disciplinami...“ situácia sa podľa Bedřicha Velického začína komplikovať. Zdanlivá (interdisciplinárna) pasca sa však dá využiť ako výhoda.

Z filozofického hľadiska azda nemožno pri tejto téme celkom opomenúť Kanta – v tomto prípade priestor ako čistý zmyslový názor a v interpretácii Strawsona a Heideggera (Jiří Chotaš) – ani analýzu vlastného Heideggerovho uvažovania o priestore od Ivana Chvatíka (*Předběžné úvahy o vzájemném postavení prostoru a času u Heideggera a Kanta*) a v diskusii s ním v texte Ladislava Benyovského. Ukazuje sa, aký rozsah uvažovania o priestore poskytuje fenomenologická a hermeneutická analýza, ktorá vo väčšej alebo menšej miere vystupuje vo viacerých príspevkoch, a to v rôznych súvislostiach – či už s idealizovaným priestorom, alebo idealizovaným časom (Edmund Husserl), s vnímaním, zakotvením (Maurice Merleau-Ponty), s mostom, bývaním (Martin Heidegger), s telom a telesnosťou (Jan Patočka), s umeleckým dielom (Roman Ingarden). Táto analýza môže presahovať do kognitívnych vied, smerovať k ďalším disciplinám, v neposlednom rade k umeniu, k estetikej skúsenosti, k architektúre. V zborníku sa tak z rôznych pohľadov hovorí napríklad o domove – od zabývania zvierat a ich vernosti domovu (filopatRIA) až po ono *byť niekde doma*, „v onom heideggerovskom součtveří, mezi nebem a zemí, spolu se smrtelníky a v očekávání božského“ –, ale aj o cudzosti priestoru (Michal Ajvaz). Podobne je to s ďalšími témami, ku ktorým môže zaoberanie sa priestorom inšpirovať – urbanofóbní alebo urbanofilní filozofi (Miroslav Marcelli), vymeriavanie priestoru v príspevku *Nouzové východy* (František Lesák). Možností skúmania priestoru a prístupov k tejto téme je mnoho. Aj napriek (alebo vďaka) rozsahu problematiky, ktorú sa zborník pokúsil pokryť, práca zo seminárov CTS – podľa slov editorov – chce tomuto uvažovaniu o priestore vlastne otvoriť ďalší „priestor“.

Prednosťou zborníka je aj „umiestnenie“ príspevkov a vzájomné odkazovanie v textoch, ktoré vychádza z pracovných stretnutí na seminároch a ktoré (popri pohľade z viacerých odborov) oživuje zborník o určitú interaktívnosť. Aj vzťah človeka k priestoru *et vice versa* by sa dal, podľa najrozsiahlejšej state od Ivana M. Havla a Moniky Mításovej, opísať ako enaktívny („enaction“, „jednat – zjednať“): „Subjekt (si) zjednáva svoj priestor v průběhu své interakce s prostředím, v němž fyzicky či v představách jedná, což v našich souvislostech především znamená, že se v něm (fyzicky či v představách) pohybuje“, vlastne si priestor „před-zjednáva“, „pre-zjednáva“ alebo aj „do-zjednáva“. Ako príklady tu autorom slúžia rôzne „prežívané

si. uácie“; subjekt sa môže nachádzať v rozmanitých exteriéroch (japonská piesočná záhrada) alebo interiéroch (s príkladmi schodísk, dveri) – od toho, ako rozumieme jednotlivým útvarom a priestoru a vieme sa v ňom pohybovať, až po komplikovanejšie situácie, napríklad na obraze Escherovej *Relativity* alebo *Belvédéru*. Dekompozícia a isté pracovné zátvorkovanie umožňuje hovoriť o priestore v rôznych rovinách, o priestore prežívanom, subjektivizovanom, geometrizovanom, objektivizovanom, o priestore s poľom vnímania, (mojich) možnosti, „k jednaní“, „k pohybu“, „ke hře“, „k setkávání“... Otázka, ktorú v reakcii na tento príspevok kladie Marie Pětová, však smeruje ešte pred tieto určenia, k tomu, čo ich zakladá. To jej umožňuje v skúmanom „priestore k jednaní“ zrušiť „k“. Priestor nie je vopred pripravený, nepredchádza aktivitu, ale konštituuje sa v rámci nej, je konštituuujúci sa. U Marie Pětové kulminuje pohľad na priestor z fenomenologického hľadiska, resp. z dvoch hľadísk, ktoré chcú byť udržiavané v tvorivom napätí. Predstavujú ich dve línie úvah – od telesnosti k orientovanosti (Ströckerová) a cez rozumenie (Heidegger) alebo aj cez „vzťahovanie sa k...“ (Patočka), vytvárajúce prepojenie vzťahov, ktorých je človek súčasťou.

Preklady v záverečnej časti rozširujú zborník o ďalšie pohľady – na hladké a ryhované z knihy *Tisíc plošín*, na určenia haptického/optického, blízkeho/vzdialeného alebo aj na to, k čomu môže inšpirovať čítanie Émila Zolu. Viaceré texty v knihe *Prostor a jeho člověk* sa však explicitne alebo implicitne dotkli ponímania priestoru nachádzajúceho sa hlavne v Heideggerovej práci *Bauen, Wohnen, Denken*. Za jednu zo sekvencií, ktorá vyvolala viaceré reakcie (a ktorá na jednej strane osvetľuje aj samotný názov zborníka), by sa dala považovať časť o súvise človeka a priestoru v českom preklade Ivana Chvatíka: „Mluví-li se o člověku a prostoru, zní to, jako by na jedné straně byl člověk a na druhé prostor. Prostor však není pro člověka něco, co by mu stálo naproti. Není to ani vnější předmět, ani vnitřní prožitek. Není to tak, že by byli lidé a kromě toho *prostor*; neboť řeknu-li ‚člověk‘ a myslím tím slovem toho, kdo lidským způsobem jest, to znamená bydlí, pak spolu s tímto slovem ‚člověk‘ jmenuji již pobyt v součtveří u věci.“

Jaroslava Kunschová

Mgr. Jaroslava Kunschová
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR
filojaku@savba.sk